

GOGA

Andraž Rožman

Titov sin

Jocu Podlesniku

PRVI DEL

Pomlad

1.

Spet sem ves dan buljil v svetleče številke nad dvigalom. 8 ... 7 ... 6 ... 5 ... 4 ... 3 ... 2 ... 1 ... »Dober dan, gospod Seljak.« Vedno ga pozdravim, ker svoje delo opravljam profesionalno. Odgovori mi z molkom, tudi on je profesionallec. Kadar imam srečo, se iz njegovega kamnitega obraza zasveti brazda. Če ima dober dan, privzdigne desno obrv, kot bi mi hotel reči: »Saj vem, da si tu, ampak moje misli so direktorske in lastniške.«

Kolikokrat sem si rekel, da ga bom pustil pri miru. Da bom na ignoranco odgovoril z ignoranco. Toda mama me je učila, da se moram do ljudi v oblekah in kravatah obnašati lepo. Kadar je bila doma. Ponavadi je ni bilo. Morala naju je preživeti, kje drugje pa človek lahko svoji družini najde drobtine kruha, če ne v Nemčiji. Od takrat imam rad vlake. Naj me vozi vlak v daljave ... Ko se usedem v vagon, položim noge predse, sklenem prste in stegnem roke, oči pa vržem skozi okno ... In proti Bavarski.

Ko zaslišim škripanje pod vagonom, vem, da sem na začetku in da konca še dolgo ne bo. Še dobro, da so naši vlaki predpotopni in da me spominjajo na Franca Jožefa. Zgodovino imam rad. Koncev ne maram. Predstavljam si, da trenje, ki nastane med kolesi vlaka in tračnicami,

proizvede iskre. Iskri se v meni. Včasih tako močno, da me obliznejo zlohotni plameni. Zna biti še huje, lahko dobim opekline, enkrat je stopnja nižja, drugič višja in potem pristanem v bolnici, tam pa človek moje sorte noče biti in od tam me niti Titovi varnostniki zlepa ne rešijo. Hočem potovati. Kamorkoli, le med bele halje ne.

Gospod Seljak je bil danes še posebno namrgoden. Morda mu ga njegova najljubša uslužbenka ni dobro obdelala ali pa mu je spet kakšen lobist zadal nemogočo nalogo, ki jo bo z nekaj malega spužvastega zvijanja seveda opravil. Zmeraj jo. Fascinira me resnost obraza, ki mu ostrino dodajajo v meso zaraščene korenine porezanih črnih dlak. S prezirljivim pogledom in precizno pristriženimi lasmi, ki na robu lasišča obdajajo nadvse temeljito negovano plešo, ne daje le vtisa strogega človeka, ampak tudi poosebljene racionalnosti, ki ji nič ne more uiti z radarja. Temu nasedajo njegovi lakaji v poslovnem imperiju nešteti podjetij, ki si ga je, o tem ni nobenega dvoma, zgradil s krvjo in znojem, ljudi moje vrste pa ne more preslepiti. Mi imamo posebne, tako rekoč jasnovidne sposobnosti, zato takšne, kot je naš šefek, zlahka spregledamo. Trši, ko je njegov obraz, trša je njegova realnost. Ti povem, da so dnevi, ko lahko vidim vanj, in so dnevi, ko ne vidim dlje od njegovih marmornatih lic. In kadar poškilim v drobovje, vidim polja zaudarjajočega humusa, le tu in tam kak bel otoček marjetic, pa nekaj sivke vmes. Saj vem, da tudi meni včasih na oči pade koprena, ker šefeka nočem videti drugače, kot ga hočem videti. Ampak z njim mi ni treba biti milosten.

A kaj bi ti razlagal, saj imam sam preveč problemov. Zadnjič sem želel potovati po mestu. Le od centra do Špice sem se hotel sprehoditi, do tja, kjer reka zavije v okljuk in se obrne proti severu, skozi bobniče spustiti pesem sinic, si odpočiti oči na zeleni lenobi, skozi katero količim pogled, zdaj na to, zdaj na drugo ribo. Ščuka, sulec, krap, klen, zelenika, platnica ... Ne razumem tega športa. Na Plečnikovih stopnicah stojijo in če je treba, čakajo ves dan, da kaj ujamejo, potem pa ubogo bitje spustijo nazaj v življenje. Varuhi narave si pravijo. Jaz imam drugačne zaščitnike. Vsaj zdi se mi, enkrat bolj, drugič manj. A včasih imam občutek, da ni nikjer nikogar in da sem na vsem svetu povsem sam.

Tisti dan so me spremljali, pa le do Špice sem hotel iti. Prepričali so me, da sem *very important person*. Saj sem, kdo pa ni, vsak človek je *very important*, ampak jaz sem še posebno. Katerega navadnega teptalca zemlje pa še čuvajo obveščevalci? Lunin odblesk v reki me je prepričal, da me spremljajo s helikopterjem, tako si pošiljajo znake. Ko sem hodil mimo univerze, sem se spomnil svojega starega. Na tem balkonu je imel slaven govor, ni je zgodovinske knjige, ki ne bi razlagala, kako je žugal tistim, ki bi hoteli rušiti Jugoslavijo.

Nisem bil prepričan, ali sem Žarko ali Mišo ali pa sem kakšen od tistih pankrtov, za katere moj stari sploh ni vedel ali pa je vedel in se je delal, da ne ve. Zakaj me ni hotel poznati? Mama mi je govorila, da sem ga videl le enkrat. Bil sem premajhen, da bi se ga zavedal. Šele nekaj mesecev sem močil plenice, ko sva se prvič in zadnjič srečala na

sodišču. Priznal me je, poznati me pa ni hotel. Je pa vsaj plačeval. Bajе. Nekaj časa. A mu ne zamerim. Rad bi ga le poznal, ne samo s slike na grobu vaškega pokopališča, ampak zares. Da bi se tako kot dva prava možakarja, kakor sem slišal govoriti modre hruste, usedla za mizo v gostilni, spila špricer in se pomenila.

Ne vem, ali se me je izogibal, ker sem drugačne sorte – enkrat se mi zdi, da posebno zlahtne, drugič, da posebno gnile –, ali je imel že preveč drugih otrok. Človek na položaju nima časa za drobnarije, kot je preživljanje časa z otroki. Saj ne vem več, na kakšni funkciji je bil. Je bil predsednik države, prvi komunist med enakimi komunisti in prvi partizan med enakimi partizani ali je bil le vodja obrata v Litostroju, prvi delavec med enakimi delavci, v časih, ko so delavci vedeli, kaj je samoupravljanje. Zdaj vemo le še, da je to nekaj, česar že dolgo ni, zato nismo več prepričani, ali je sploh kdaj bilo in mi ubogi proletarci ne vemo, kaj naj zahtevamo, kaj šele, da bi se organizirali in kapitalistu izprašili rit. Preveč nas je strah, pa tu in tam nam še kakšen ostanek mastne pečenke pade z mize, enim večji, drugim manjši kos, zato si o takih, kot je naš šefek, upamo govoričiti le v bifeju.

Ah, kaj bi se ubadal z razrednim bojem. Raje bom prestopil med kapitaliste. Boš videl, postal bom podjetnik. Začel bom s prodajanjem na bolšjaku, končal z verigo restavracij in vlaganjem v nepremičnine ali pa bom zadel na lotu. Saj je vseeno. Ne vem, kako, a vem, da bom obogatel. Takrat ti bom kupil stanovanje, pa še jahto, da boš spoznal, kaj je oceanski zrak. Zdaj mi pa časti kavo in posodi pet evrov, če jih imaš.

Omenil sem ti že svoje dileme. Iskanje identitete, bi rekli ti in tebi podobni, medtem ko v našem svetu za ta pojav učene glave najdejo kakšen bolj zlovešč izraz. Pa saj je vseeno, kakšne besede uporabimo. Važno, da me razdvojenost včasih neznosno pekli, tako je srdita, da bi se najraje vrgel v reko. Še raje pa tja zaženem stol, kolo, telefon ... Kaj bom sebe utapljal, živeti je krasno. Sploh če imaš evro v žepu in če te ljudje ne podijo stran od sebe. Ampak tega jaz ponavadi nimam. Gazda, pri katerem me gospod Seljak najema, mi plača minimalca, o plačanih nadurah lahko le sanjam, včasih mi še nadomestilo za malico in prevoz na delo odškrtno. Saj vem, da me je zaposlil le zato, ker zaradi mene od države dobi subvencijo. Če imam srečo, dobim regres, a Gazda v zameno zahteva procente. Res pa je, da nisem ravno varčen. Sploh kadar se me polasti to salamensko identitetno vprašanje. Takrat trpi denarnica. In meščani se me izogibajo še bolj kot sicer.

Zdaj nekaj že veš o meni, sem zanimiv tič, ne? Povedal ti bom še več, če boš hotel. Tudi o ljubezni ti bom govoril. Po mestu se sprehaja. Ko jo vidim, mi glasovi v glavi začnejo peti *The Girl from Ipanema* ... Videvam jo, ko s šeltijem na vrvici hodi po Petkovškovem nabrežju. Njena hoja je mešanica samozavesti in miline. Ta korak ... Ko eno nogo postavi daleč pred drugo, zravnava trup, dvigne glavo in se odpravi skrivnosti naproti ... Takrat se ji dolgi svetli lasje rahlo privzdignejo, nepremičen pogled pa usmeri v nevidno točko v daljavi. Kako rad bi vstopil v ta misterij.

Spominja me na mojo veliko ljubezen. Ne po videzu, ampak po notranjih svetovih, ki mi jih razpira. Ljudje

moje kaste smo vajeni spati z osamljenostjo. Ampak nekaterim ženskam se zdi identitetno vprašanje zanimivo. Pa vseč jim je, ker sem v postelji tiger, kadar poletim nad oblake. Španka, o moja krasna Španka, kdo bi vedel, kje se zdaj potikaš. Še vedno voham neskončno dolge valovite lase, pred očmi se mi prikazuje rjavkast nadih njene polti. S socialnimi delavci in sotrpini smo šli svoje izkušnje delit v Salamanko. Prek nekega evropskega projekta, kaj pa drugega. Saj je vsa ekonomija odvisna od trapastih projektov. Evropski ali državni kravatarji objavijo razpis, nevladniki se stepejo za evre, nas, norce, begunce in reveže vseh vrst, pa rabijo, da se podpišemo na nek list papirja, da »upravičijo sredstva«. V zameno nekaj počnemo, včasih nas kam peljejo, tu in tam nam dajo celo kakšen evro.

Tega podpisava mi ni žal. Odpeljal me je k Marii. In k Salamanki. Včasih ne vem, ali bolj ljubim to žensko ali to mesto. Ko sem se izgubljal po labirintih uličic, se mi je zdelo, da se zdravila v meni topijo in se prebujam v življenje. Ne nakladam. To lepoto je poznal že Unamuno. Kako je bilo lepo, ko sem stopal po kamnu, po katerem je hodil tudi on. Vendar ti zdaj še ne izdam vsega. Prej se moraš zavezati, da mojega pripovedovanja ne boš zavrgel, kot večinoma ljudje naredijo z mano. Upam, da se skupaj zakopljeva v preteklost, da bi se lahko zapodila v prihodnost, in ugotovila, kdo v resnici sem.

Izvedel boš veliko o naših čudovitih totalnih institucijah. Si že kdaj slišal za Hrastovec? Pa za mojega soborca Leva? Njega so jekleni birokrati, zdravila in zavodske stene nedolgo nazaj ubili. Kako ga ne bi. Veš, kaj vse je preživel!

Tudi jaz sem marsikaj prestal, a se še držim. Midva z Levom sva veterana. Naju so v normalnost preobražali še po starem sistemu, z metodami, ki jih nočeš poznati. Si bil kdaj v skvotu ob reki? Rad imam tiste odkrušene stene stare tovarne, grafite na njih in ljudi z vseh vetrov. S tem prostorom imam dolgo zgodovino. Pojdi tja. Ko vstopiš na posestvo, na ogromnem dvorišču zavij ostro desno, videl boš stavbo, v kateri je socialni center. Na steni poišči njegovo fotografijo. Postavili so jo na najbolj vidno mesto.

Veliko vem. Ne le o svojih predstavah in predstavah mojih tovarišev. To je najbolj zanimiv del mene. Ampak moja pamet se tu ne konča, in vem tudi kaj takega, česar ne bi bilo treba vedeti. Berem. Potujem – v mislih in fizično. Opazujem. Razmišljam. Poslušam. Pomnim. Ne mirujem. Rad bi bil zgodovinar ali geograf. Lahko bi bil turistični vodič, svoje mesto in svojo deželo poznam kot dlan svoje Španke. Ne verjameš? Poglej skozi okno, tja proti severu, kjer je na vrhovih še sneg. Tista vdolbina med gorami je Kamniško sedlo, levo ob njem je Brana, desno pa Planjava. Še novinar bi lahko bil, gotovo boljši kot večina v bajti, ki jo čuvam. Z novicami sem bolj na tekočem kot oni. Kaj naj pa med službenim časom počnem drugega, kot da berem časopise. Vse preberem. Marsikaj bi lahko počel. A kaj mi to pomaga, ko pa v enem zamahu poderem, kar sem do takrat gradil. Kot bi na plaži delal peščeni grad, potem pa bi se spotaknil in ga poteptal.

Veliko peščenih gradov sem uničil, a so mi jih tudi drugi pomagali sesuti. Ko me ljudje ne bi le poslušali, ampak tudi slišali, moje možnosti ne bi bile tako pičle. Še lažje bi

mi bilo, če bi bil sistem naravnan malo drugače. Tako da ne bi bil ustvarjen za večino, ampak tudi za nas nebodina potreba. Potem bi bilo bolje za vse. A če želiš doseči kaj takega, moraš obrniti perspektivo in se vprašati, zakaj je določena resničnost sprejeta kot resnična, določena pa ne. Saj sta obe resnici, le da je ena resnica neresnična, druga resnica pa resnična, ali kaj? Zakaj se mi vedno znova zdi, da nisem na pravi strani? Saj bi želel biti, se trudim, ampak ne zmorem. Peščeni grad nikoli ne obstane.

Tole je šele začetek, boš videl, moja zgodba je filmska. Ko bo svet zvedel zanjo, me bodo klicali iz Hollywooda. Ali pa raje kakšen Lars von Trier, da bo posnel nadaljevanje *Idiotov*. No, tako hudo ni, ampak kdo si pa v resnici ne želi biti idiot? Nekje globoko v sebi. Norost je najbolj čista oblika človeka. Vprašaj kneza Miškina, če ne verjameš. Kadar me premetava, si govorim, da počnem samo to, kar si drugi želijo početi, a si ne upajo.

Odloči se. Hitro. Moj čas je dragocen.

2.

Danes vam ne bom govoril o sanjah. Niti o otroštvu in drugih stvareh, ki vas običajno najbolj zanimajo. Veste, da spoznam veliko ljudi, sploh tistih, ki so nevidni, nekako na robu, pravijo jim ranljive skupine. Z vami mi ni treba biti politično korekten. Mislim na norce in čudake vseh vrst. Ti ljudje so zanimivi, od njih se lahko veliko naučim, precej več kot od direktorčkov à la Seljak, ki je, mimogrede, če morda ne veste, lastnik več podjetij in stavbe, v kateri delam. Ne vem, zakaj, ampak čutim se povezan z njimi. Kot bi živel isto resničnost, čeprav nikoli nisem bil lačen, nikoli nisem prespal na cesti in sploh ne vem, kaj je težko življenje.

Včasih se mi zdi, da sem eden od njih. Da sem klošar, norec, revež, džanki ... Zakaj, se sprašujem. Od kod imam to? Vi me boste začeli spraševati, kakšne spomine iz otroštva imam na klošarje, norce, reveže in džankije. Pa v kakšnem položaju sem bil v družini. Sem bil v očeh očeta in mame džanki in klošar? Vaša vprašanja večinoma niso neumna, vodijo me tja, kamor si sam ne upam ali ne zmorem iti. Kadar se približujeva sredici moje biti, se vam rad izmaknem. Utihnem v dolg premolk. Ne odgovorim vam takoj, da imam v glavi čas filtrirati odgovor. Vesel sem,

ker je filtrov vse manj, a jih je še vedno precej in ne mislim, da jih kdaj ne bo več. Zadnjič ste mi rekli, da potrebujem drugega človeka, da bi izrazil sebe. Drži. Spet sva tam.

Frenka sem spoznal že davno tega, ampak nikoli nisva govorila. Vedno me je vljudno pozdravil, ko sem vstopil skozi vrata poslovne stavbe in se z dvigalom povzpел za svojo delovno mizo, včasih je bilo to v četrtem nadstropju, potem ko sem zamenjal službo, v tretjem. Odzdravil sem mu, kar je bilo pa skoraj vse. Redko sva izmenjala še kakšno pogovorno puhlico. Nekajkrat sem ga želel nagovoriti, ampak nisem vedel, kaj bi mu rekel. Tik preden ste vi odšli na dopust, sva se le začela pogovarjati. V njegovih rdečih očeh sem prepoznal, da je za njim dolga noč in da komaj čaka na deveto, ko bo lahko odšel domov. Ne morem si predstavljati, kako človek zmore dvanajst ur ždeti v vratarnici. Naj bo podnevi, ko se mora prijazno smehljati vsem pezdetom in ritaliznikom, ki hodijo v službe, ali ponoči, ko se lahko pogovarja le s stensko uro in moleduje kazalca, naj gresta čim hitreje naprej.

Ampak Frenk je pameten. Dolgočasje preganja s knjigami in časopisi. Na njegovem pultu sem videl *Idiota*, zato sem ga ogovoril. Govorila sva o knezu Miškinu in prostodušno je navrgel, da je idiot on sam, le manj čist. Za hip sem zadrhtel, začutil sem, da se mi po hrbtu vzpenja lahna vročica. Kot bi njegova beseda oplazila nekaj mojega. Rekel sem mu, da se zagotovo moti, čeprav nisem vedel ničesar o njem. »Dokazal ti bom, da sem res idiot,« me je presenetil.

Vprašal me je, ali bi šel z njim na kavo. Seveda. Čez nekaj dni me je odpeljal v bar z najdražjo pijačo v mestu.

Neumorno je pripovedoval o sebi. Želi, da o njem napišem knjigo ali vsaj članek, kratko zgodbo ali esej. Nikakor ni prenehal z govorjenjem. Besede so poplesavale sem in tja, kot bi iz njegovih ust letela plesna glasba, a je nihal le ritem, pripoved je bila pa smiselna, povezana, celo estetska in zame nadvse zanimiva. Zdelo se mi je, da imam pred sabo izkušenega govorca. V zadnjih dveh tednih, ko me ni bilo pri vas, sva se dobila še trikrat. In zdaj resno razmišljam, da bi se lotil pisanja. Ampak se bojim.

V resnici ne dvomim, da ga še želim poslušati in se mu približati. Ko govori o vsem, kar se mu je zgodilo v življenju, dobim tisti neopisljivi občutek, ki ga imaš lahko le, ko zakorakaš v zase (in še za koga) pomembno izkušnjo. Ko ga poslušam in potem kaj vprašam, se mi zdi, da z lopato v roki odkopavam lepljivo zemljo, zapacano z oljem pozabe. Domišljam si, da se v tistem trenutku prelevim v vas, on pa postaja jaz. Ravno v tem užitku je največja past. Kaj se ti lahko zgodi, če se z drugim človekom preveč zliješ, me učijo izkušnje, čeprav ne moje.

Veste, kako težko je bilo mojima prijateljema, pesniku iz Sirije Mohamadu in predvsem mojemu nekdanjemu novinarskemu kolegu Andražu. Popolno zlitje, ki sta ga doživela ob pisanju knjige, sta oba nujno potrebovala, da sta splezala vsak iz svojega brezna. A nihče od njiju ni pomislil na stranske učinke. Ko je Andraž začel izstopati iz iluzije, ki se ji reče pisanje prvenca, je začel izgubljati samega sebe. Precej truda je bilo potrebnega, da se ni zares izgubil. Ko mi je ure in ure pripovedoval o tem, sem si želel, da sam ne bi bil nikoli v takšni situaciji.

In zdaj naj grem na isto, morda še bolj negotovo pot. Se ni bolje učiti iz težav drugih kot iz lastnih? Ampak bilo bi preveč preprosto, če bi tako zlahka obupal. Dovolj imam zagamane varnosti. Moje življenje je tako skrajno varno, da postaja nevarno. Kot je bilo varno, ko sem bil še otrok in najstnik.

Na začetku ure sem vam rekel, da ne bom govoril o otroštvu, a očitno sem se motil. Čeprav ste danes povsem tiho, imam občutek, da ste me spet odpeljali tja v daljno preteklost. Ampak nič za to, govoril bom, kar hočem. In zdaj vam hočem povedati, da sem bil vedno na varnem, še najbolj v svoji sobi, kjer sem imel edini prostor kreativnosti. Tam je bilo mogoče vse – sanjarjenje o ljubezni, o tem, kako bo moj nogometni klub zabijal gole in kako bom paral mreže na lokalnem stadionu, pa kako bom bral klasike, se vživel v svet knjižnih junakov in jih nekoč ustvaril sam. Vsaka kreacija se začne z zamislijo, sanjarijo, če hočete. Vendar če se vsega bojiš; če mama, oče, babica, teta, stric in kaj vem kdo še ves čas trepetajo, da ne boš padel in si – bog ne daj – potolkel nosu in brade, potem sam s svojimi sanjarijami ostaneš v sobi, nikoli ne stopiš na igrišče in nikoli ne zabiješ gola.

Slutim, da ima Frenk podobne težave. Ali pa le nanj preslikavam sebe in njega nase. Morda imajo najine muke podoben izvor. Le da so njegove korenine bolj globoko zarite v zemeljsko skorjo in bolj trdovratne kot moje, zato je razcep pri njem bolj intenziven. Če to drži, si nisva toliko različna, kot se zdi navzven. Kako so stvari videti navzven, me pa niti najmanj ne zanima.